

Романенко (Легуша) Юлія Сергіївна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
Інституту права Київського
національного університету імені Тараса
Шевченка

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Упродовж останніх десятиліть інститут прав і свобод людини та громадянина набував все більшого розвитку, адже саме їх дотримання та захист вважається чи не найголовнішим завданням держави правової, соціальної, демократичної. Наразі в аспекті повномасштабної збройної агресії, розпочатої з боку Російської Федерації, як ніколи, дана тематика є важливою і актуальною.

Законом України № 2102-ІХ від 24 лютого 2022 року, Верховна Рада України затвердила Указ Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [1], і таким чином, перед Україною постає нове пріоритетне завдання, – збереження та забезпечення прав і свобод людини в умовах воєнного конфлікту.

Окремі аспекти даної тематики неодноразово розглядали такі вчені, як: Алексєєв С. С., Васечко Л. О., Грецова Є. Є., Гуляєва Є. Є., Глушков В. О., Гончар О. В., Демидова Л. Т., Квітко А. Ф., Кудрявцев М. А., Коссе Д. Д., Максименко С. В., Осинська О. В., Опанасюк Н. А., Пунда О. О., Шимчук А. О., Ягофаров І. Д. та інші.

Варто зазначити, що на сьогоднішній день відсутнє законодавче визначення поняття «обмеження прав людини», натомість ми можемо спостерігати різноманітні підходи до розуміння даного терміну в правовій доктрині.

Зокрема, І. Д. Ягофаров пропонує розглядати «обмеження права» в двох сенсах. По-перше, як виключення із загальної сукупності прав і свобод людини, яке відбувається в силу різного роду об'єктивних чи суб'єктивних обставин, що мають найчастіше політичний характер. По-друге, обмеження являє собою звуження обсягу та/або змісту конкретних прав і свобод шляхом встановлення просторових меж, тимчасових рамок, кола осіб або певних варіантів поведінки індивідів [2].

Є. Є. Грецова пропонує розуміти обмеження як допустиме міжнародним правом та/або внутрішньодержавним правом втручання в права і свободи людини, які відповідають вимогам

законності, необхідності, доцільності і співрозмірності цілі, яка переслідується. Ціллю обмеження прав і свобод людини є охорона основних загально визнаних цінностей в суспільстві, до яких відносяться життя, свобода, гідність, здоров'я і моральність населення, а також підтримка державної безпеки, забезпечення суспільного порядку та інші цінності [3].

Отже, обмеження прав людини – це допустиме нормами національного законодавства та нормами міжнародного права втручання в права і свободи людини та громадянина, їх звуження, що є пропорційним відносно чинників, що здійснюють негативний вплив на повноцінну реалізацію особою прав і свобод.

Відповідно до частини 1 статті 64 Конституції України, в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [4].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [5].

Варто зазначити, що відповідно до статті 1 Конституції України, наша держава є демократичною, соціальною та правовою. З огляду на це, навіть під час дії такого виняткового правового режиму, як воєнний стан, – лише окремі конституційні права можуть бути обмежені таким чином, що відповідає чинному законодавству, а саме шляхом затвердження Верховною Радою України протягом двох днів з моменту підписання Президентом України Указу про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, в якому мають чітко зазначатись причини введення, термін та територія дії останнього, а також відповідний перелік обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Відповідно до частини 2 статті 64 Основного Закону України, в умовах воєнного або надзвичайного стану не можуть бути обмежені наступні права і свободи: рівність конституційних прав і свобод та рівність перед законом; право на громадянство та на зміну громадянства; право на життя; право на повагу до гідності; право на свободу та особисту недоторканність; право надсилати індивідуальні чи колективні письмові звернення та на обґрунтовану відповідь на них; право на житло; на рівні права і обов'язки подружжя у шлюбі та сім'ї; рівність прав дітей незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним; неможливість бути двічі притягненим до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення; право на судовий захист прав і свобод людини і громадянина; право знати свої права і обов'язки; гарантія, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи; право на правову допомогу; право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди; право не виконувати явно злочинні розпорядження чи накази; презумпція невинуватості; гарантія того, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Варто зазначити також те, що обмеження прав і свобод людини і громадянина має відбуватись не тільки відповідно до чинного законодавства України, а й відповідно до міжнародно-правових норм загалом і до норм міжнародного гуманітарного права зокрема, адже воно набуває особливої актуальності в контексті повномасштабної збройної агресії з боку Російської Федерації.

Міжнародне гуманітарне право – це галузь міжнародного права, головна мета якої полягає в гуманізації ведення воєнних дій та полегшення страждань жертв війни; норми, що визначають основоположні принципи захисту прав людини під час збройного конфлікту.

Також певні положення, що стосуються обмеження та порушення прав людини містяться в Конвенції про захист прав людини, і основоположних свобод, Європейській соціальній хартії (1961 р.), Європейській конвенції про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню (1987 р.).

Підсумовуючи зазначене вище, можна зробити висновок про те, що права і свободи людини і громадянина мають залишатись пріоритетними для держави, навіть в умовах введення воєнного стану на всій території України, що є безпрецедентним явищем для нашої держави, і, безумовно, спричиняє труднощі у функціонуванні механізму захисту та охорони конституційних прав і свобод. Так само, за таких обставин, держава, як ніколи, повинна злагоджено працювати над удосконаленням та посиленням організації захисту прав громадян, контролю обмеження прав останніх, пропорційності застосування такого обмеження та його відповідності чинному законодавству України та міжнародно-правовим нормам.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-IX#Text>.
2. Белый А. В. Понятие и значение ограничения прав человека и гражданина. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2009. № 7 (145). Вып. 18. URL: <http://www.lib.csu.ru/vch/145/006.pdf>.
3. / Грецова Є. Є. Правомерные ограничения прав и свобод человека в международном праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 2009. 26 с.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/389-19>.
6. Васечко Л. Обмеження прав людини в умовах глобалізації: проблеми теорії і практики. *Юридична Україна*. 2013. № 1. С. 4–8.
7. Гнатівський М. М. Повага до прав людини в умовах збройного конфлікту в Україні застосування судами норм міжнародного гуманітарного права та стандартів захисту прав людини, Київ, 2017. С. 22. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/Report_Respect-for-HR-in-Conflict_Gnatovsky_UKR.pdf.
8. Осинська О. В. Обмеження прав і свобод людини: теоретико-прикладні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ : Б.в., 2010. 20 с.